

משפחה הנצאים בישראל ובעולם

כתב:
ד"ר חיים מויאל

צלמו:
שלמה ולדמן,
לירון צץ
וחיים מויאל

לבני המשפחה רגליים חזקות במיוחד, ואצבעותיהם מעוטרות בטפרים חדים ומואנקלים (אצל הנשרים פחרות), כשהשlös מהן מופנות קדימה ואצבע אחורית גדולה מוגדמת. לכים דונגית (שבה ממוקמים הנחירים הסגולגים), שהיא להרוב מבrikה וצחובה. חוש הריח חלש ביותר (למעט אצל נשרי העולם החדש הנחנים בחוש ריח מפותח לא רע). במקור העליאן לא קיימת הביליטה הקימית אצל הבזים. עיניהם גדולות (אם כי קטנות, יחסית לגודל הגוף, مثل הבזים), אך מוצלות ברוב המינים ברכס גבות גרמי (המקנה להם מבט מאדים). עיניהם על פי רוב צהובות, אדומות או בצבע ענברי. דו-פרצופיות זויגית בולטות אינה קיימת

① נץ גдол, מהנוועדים לבני סוג ובדורסי הום בכלל. הוא חולף וחורף נדיר מאוד באזרוגן, והוא צד יונקים ועוופות בגודל בינוני. צילום: חיים זיו

② נץ קצר-אצבעות בתעופה. צילום: שלמה ולדמן

③ עקב מזרחי דורס יונת בית. העקב שיר למשפחה הנצאים, והוא לא ספק אחד הבולטים במיני הלתקאים בעונת הנדידה מעל ישראל. צילום: חיים מויאל

משפחה הנצאים (Accipitridae, Hawks, Eagles and allies) היא משפחה מגוונת וגדולה מאוד שקשה לאפיין אותה. המשותף לכל המינים (על אף גודלם השונה) הוא דמיון בסדר חילוף הנאות, צורת הכנף, מבנה המקור, הדונגיית, האצבעות, הטפרים וכן מבנה העיניים (גם בתכונות אלו עדין ההבדלים ניכרים היבט). כולם אחד מוגדרים כmdbירם ביולוגים מעולים של מקרים, יוני בית, חרקים, זוחלים ומינים פולשים ומחפרצים שונים, ומכאן חשיבותם הקריטית לשמרות האיזון האקולוגי. יחד עם זאת, בעשרות האחרונים דורותים אימתניים ונوعדים אלו נרדפים ונפגעים על ידי האדם יתר על המידה, עד כי חלקם מצויים במצב פגיע או בסכנת הכחדה אזורית.

נץ גдол. אייר: חיים מויאל

ركע כללי
בין שלוש משפחות דורסי הום (Falconiformes), זהה הגודלה ביותר. קשה לאפיין את המשפחה במדוק. בכלל, אורך גוףם של דורסי הום 25–150 ס"מ, והם מאופיינים בכנפיים רחבות יחסית, עם קצות אברות כנף מופרדים אצבעות. מוטת כנפיהם 50–55 ס"מ, ומשקלם נע מ-80 גרם ועד 14 ק"ג. הגדי ביתו

במשפחה הוא קונדור האנדים (Vultur gryphus) המשקלו כ-14–14 ק"ג ומוטת כנפיו עשוי להגיע עד ל- 3.2 מ. בעולם הישן ובישראל, העזניה השחורה (Aegypius monachus) היא הגדולה ביותר, ומוטת כנפיה עשויה להגיע לכדי שלושה מ'. הקטנה במשפחה הוא "דעת הפנינה" (Gampsonyx swainsonii) מדרום אמריקה, אשר אורכה 20.5 ס"מ ומשקלה 80–85 גרם בלבד.

דיקון עיט (משפחה הנצאים).
אייר: חיים מויאל

7

5

8

6

2

3

4

1

תפוצה בעולם
זהו מושפה קוסמופוליטית שנציגים שלה מצויים בכל היבשות (למעט אנטארקטיקה) ובמרבית המדינות, אם כי חלקים מתמעטים בעשור האחרון.

תפוצה בישראל

בישראל 31 מיני נציגים מתוך 42 מיני דורסי היום. שליש מהם מקננים בסטטוסים שונים, השאר נודדים, חורפים או מזדמנים נדירים. עד שנות ה-80-70 של המאה ה-20 דרו גם עזוניית נגב ופרס מזוקן, ועוד שנים ה-70-50 של המאה ה-20 דגו מין הנציגים גם יעטים לבן-זנב, יעט הצפרדעים, זרון סוף, ודיה מצויה (על פי טרייסטרום, עוזניה קינה).

5

6

אצלם, למעט בזורונים ובני הסוג נץ (בנוסף לצבעים הנבדלים בין הזריגים, הנקבות גדולות בצורה משמעותית מן הזכרים). חילוף נוצות אומנם מתרחש פעמי שנה, אך במינים הגודלים, כתיעים (*Aquila sp.*), לוחש-לוחש-אברע שניים עד צעירים לבושים את בגדי הבוגרים. כולם נוהגים לבנות קן או לנצל קן קיים. האיטיים בדורסים הדואים הם מיני הקונדרים, והדורים המעוופים הגבוהים ביותר הוא נשר דרומי (*Gyps rueppellii*) שנצפה בחוף השנhab עף בגבהים העולים על 11 ק". נשרון המלכותי (*Sarcoramphus papa*) נחשב לצבעוני המשפחה (ראשו וצווארו עוטים צבעים עזים ומונגדים – אדום, ערמוני, כחלחל, לבן ושחור).

מינים וشمונות

המשפחה כוללת חמישה תת-משפחות, 67 סוגים הכלולים 233 מינים (נשי הרים החדש של אמריקה, כדוגמת הקונדרים והנשרוניים הופרדו ונכללים במשפחה אחרת היא משפחת הקונדרים, *Cathartidae* המוקנית בכל לחסידות מבחינה פילוגנטית). כ-24 אחוז הכללים הניצים הם עקבים, וחמשיתים הם בני הסוג נץ (*Accipiter*), ומכאן

① עקב עיטי, נציג בולט של המשפחה, המくん בישראל במקומות ובקריות אבן, טורף יונת בית. מהחקתו של פרידמן עולה כי בתום הקינון מבצעות אוכלסיות מסויימות נדידה קצרה טוחה, למשל לטורקיה.

② עיט שמש צער נוחת עם רגילים שלופות וכנפיים מכופפות כדי ליצור גרא ולהאט בנחיתה. צילמה: לירון צץ

③ עיט זהוב - דורס עד חזק במיחוז. הוא צד חיות בגודלBINONI, ואף גודלותו כמו שעולים, גדי יעלים ועדי בר. בישראל נוצרו זוגות ספרומיים.

④ נץ קולני אפור (*Melierax metabates*). דורס אפריקאי סקון ואפורטוניסטי, שנצפה עקב אחר גיריות דבש וחיות אחרות על מנת לזכות בשלהן.

⑤ צער נץ מצין את גפו במים. הוא מתחמה בצד ציפורים. צילם: Tony Hisgett

⑥ עקב האיריס, עקב אמריקאי הנוהג לצד בזוגות או בקבוצות קטנות. צילם: Gregory Smith

⑦ נץ מצין. עני הנץ המצוי בצעיר צחוב יוקד. ראייתו החדה מאוד מאפשרת לו להבחין בציורי שיר מבחן סבר העצים ו"לקטוף" אותו ברגלו האחורית במיחוז. צילם: חיים מייאל

⑧ עקב חורף (מוועך כהה) מנשנש על שיח. צילמה: לירון צץ

ו"דאה אוסטרלית", *Elanus scriptus*, בהתאם לצאת העטלפים פעילות מהערמות). הניציים ניזונים לרוב מגוון טרף, על פי זמינותו בעונות השונות ובתי הגידול. ישנים מינים המתמחים בטרפם מועדף ומותאים לו היטב, כך למשל חיויאי הנחשים (*Circaetus gallicus*) ניזונים מזוחלים (בעיקר נחשים), העיטמים בעיקר אזורי חיים המתאימים לתנאי דאייה טובים. העדפת בתיהם גידול מוגנתה לשלכים הכלולים במשפחה נפרדת), דית חלונות ניזונה מרכיכות וחלונות (מקורה המאונקל עד מאוד מסגלה היטב למטרה), עיטים שחורים ועיטים מצחיים ניזונים בעיקר משפני סלע ומאכבות. ניצים בני הסוג נץ ניזונים מציפורים. נשרים ניזונים בעיקר מנבלות. אלה האחרונים מציגים היררכיה מענית המתקיימת בתנאים מסוימים ובסדר ברור (כשכל הנשרים ייחדו אל מול הנבלגה וכשהמזון מוגבל).

חיזון ושיטות ציד

- ① מרבית המינים כוללים פעילים במשך היום ובუיק בשעות הבוקר ואחרי הצהרים, למעט מינים אחדים הפעילים בדמותם הבודק והערב, וביליה באופן חלקי, כמו "צ'וטלים", *Macheiramphus alcinus*.
- ② בעלותם הוא חוחבות דגלות במיוחד באוזן החיפה של, כמו למשל בישראל. צילום: שלמה ולדמן
- ③ דיה מצויה. אין שיר אך הוא למשפחת הניציים ומוגדר כדורס הנפוץ בעדרות, לרבות בכל הנופים ובכל בני הגידול, מטנדורות וטייגות ועד למדבריות, לרבות בכל סוג היערות (גמ' יערות גשם), שדות, גופים מים וביצות, בוואדיות ונהלים, חופים ים ו גם בערים. מרבית המינים מצויים באוזני יעורות, שם יש שפע ומגוון המזון גדול יותר (לרבות אתרוי קינון

בישראל במאה ה-19). ביום, עם הניציים הדוגרים בישראל אשר מצטבים לא חשש נמנים חיויאי הנחשים והעקב העטוי, ולהם נוספת בעשור האחרון דאה שחורת-כתף. השאר בסטטוסים אחרים ובסכנת התמעטות. מספר הזוגות של העיט הזהוב והעיט הניצי נוע בין שישה לעשרה זוגות מוגנים בלבד. במקורה של הנשרים בישראל, רק שניים מהם עדין מוגנים אצלנו (הנשר שהוא יציב באופן מוקטן, והרחם שהוא מקיץ-מקנן באזוריים זמינים לשול הנשר, שניהם בסכנת הכחדה בישראל). השאר מוגנים נדרים (שניהם עזוניות, פרס ונשר דרומי).

האוכולוסיות המKENנות הגדלות ביוטר קימות בנגב, ברמת הגולן ובגליל המזרחי, ואוכולוסיות קטנות יותר מוגנות במדבר יהודה ובכרמל. טריסטראם כתב ב-1884 בספרו "הפאונה והפלורה של פלשתינה" את התיאור הבא: בכל חלק הארץ אי אפשר לשאת עניינים ולא לדאות נשרים אחרים הדואים בהדרת מלכות בגובה עצום וקניהם מצויים בשפע במסבות גודלות בכל הגאות בארץ, אך ביחיד ורואיות לציוון מושבתה הקינון שבמקצתן יש יותר מ-100 זוגות נשרים, בוואדי קלט... כמו ערוצים בכרמל, והגדלות בכלון בוואדי חמאם (האורבל...").

תקומות חיות

5

7

6

3

1

4

2

הניציים יש השפעה על דינמיקת הטרפ. למשל, עקב מכנסיים (*Buteo lagopus*) המזדמן לעיתים נדירות מאד לישראל, עשוי להשפיע על הדינמיקה של הלמינגס (מכרסמים) באזורי הארקטיים (בדומה אויל ליליות השלג), כך שאם אוכלוסיית הטרפ מוצטמצמת בשל חוץ טריפה קיזוני, אז הצלחת הקינון שלו תלך ותקטן ואוכלוסיית המזיקים תגדל למדומים מבاهילים. דורסים לא מעטים ידועים כקלפטופרזיטים ונוהגים לחמוץ בתנאים מסוימים מזון, ואף צאצאים של דורסים אחרים. אחד מהבולטים בהם הוא חיויאי להטוטן (*Terathopius ecaudatus*), אשר הופיע עד כה פעמיים ספורות גם בישראל.

נדידה ותעופה

הרבייה מיני הניציים הם בחזקת נודדים (למעט מינים יציבים במיוחד באזורי המדבריים), יש כאלו הגומאים טוחנים גדולים (כמו לאזורי הטרופיים) ויש הנודדים לטוחני מרחוק קצרים יחסית, ואכלו המבצעים תנויות מקומיות או נדידה חלקית אחרי עונת הקינון (כדוגמת עקב יעטני). יש הנודדים בהkokות גדולות, כמו עיט הורש (קרוב ל-100,000 יעט). פרטימים עוברים מעל ישראל), ניצים קצרי-אצבעות, אוות צרעעים, עקיבי חורף, עקבים מזרחיים ועיטים מזרחיים. לעומת זאת, יש כאלו הנודדים בigham או בקבוצות קטנות מאוד, כמו בקרה של ניצים גדולים ומוציאים.

① עיט שמש (בוגר). בגודל של עיט זוחב. הוא חורף לא מצוי באזורי, אף מוגדר כמין פגעה, על גבול סכנת החכדה. צילמה: אילנה שפירא.

② נץ מצוי שווה מים. כבini סוווז הוא נהג להרחות את צימאיםו כל Amitoteshishim.

③ דיה אדזומה, מין המזדמן באורך נדיר ביורו לישראל מזרחה אוירפה ומערבה. דיה זו בהירה מכת סוגה וגם אדזומות וקדוזות נדירות. צילם: Etienne Gossé.

④ ذכר של נץ מצוי מתגער במים. הזכר קטן ממשמעותית מן הנקבה וגם צבעונו ממנה (על הדגירה והטיפול לצאצאים בבני הסוג נץ מוטל בעיר על הנקבה). צילם: שלמה ולידמן.

⑤ עיטוני לבני-ראש (*Haliaeetus leucocephalus*) אווחזם טפרים (במנגנים נעליה מיוחד) קרוב לפניהם הקרקע, לפני נתקוק סופי. התנהגות חיזור מיוחדת זו אופיינית בעיקר לעתמיים (מפני הענקים במשפחה).

⑥ עיט צפדיים ניזון מפגר של טן, מין גודל ממדים זה ניזון גם מפגרים מזדמינים ומציד של יונקים בגודל ביטני. הוא מוגדר כמין פגעה, וועירות פרטימים של חופפים בעירק בשחות חקלאים לצדי אווחזם להם.

צילם: עופר ניב
⑦ דרון שודות (צער) טורף יונה. הזרונים, ובכלל מין עדין זה, משוכחים אף הם

בigham (כמו עז הרים, כבוקה של עיטים זוחבים). צילם: לטורפי-על כמו "קטוף" עצניים מן העצים, והעיט הפליפני (*Pithecophaga*)

(*Buteo albonotatus*) הניזונים מקופפים. "העקב לבן-הэнב" (jefferyi) האמריקאי מחקה בצוואר משכנתה במראהו נשرون טרגול, ואיינו נחشد עת הוא מתקרב בכוונה ויתר על המידה אל טרפו. לרוב, בני המשפחה הם בחזקת ציידים סוליטריים, אך במינים מסוימים שיתופי המעדיפים ציד על הקרקע (צדוגמת עיט זוחב, עקב עיטי) או בעירק פעוליה מרשימים כמו אצל " Netz האריס" (*Parabuteo unicinctus*). בכל, הצד נבלע בשלמותו או מנתח בעמדת אכילה או במקום אריווע. בוגנות העיטים והסביר (צדוגמת הנץ). הצד מוצע ברוב המינים באופןם מכריע באמצעות רגליים וטופרים המאנקלים והחדים, ושניהם מיעטים הצדים בסיוו כנפיים,צדוגמת עיט הרפיה (*Harpia harpyja*) הנוהג "קטוף" עצניים מן העצים, והעיט הפליפני (*Pithecophaga*)

מתבצע לאורך שלושה שבועות עד חודשיים. לקרהת סוף הטיפול בkon, הצעירים מבצעים נפנופי נפנויים מהורים ותורגילי תופעה קיציתים מוחוץ, אך, תחת עינם הפכוות של ההורים, ובכל זאת העת מקבלים הצעירים מזון מוחוץ لكن או בסמוך אליו על ידי שני ההורים לשירותן. לאחר כחודש וחצי-חודשיים הצעירים מטופלים בתדרות נמוכה מוחוץ וכן, ככלותם מטולקים מהטריטוריה לפני הנדידה הסתוותית.

שמירת טבע

מרבית הנקיות בסכנת התמעטות באזוריים רבים, או בסכנת הכחדה, זאת בשל פגיעה בבית גידולם ואתרי בייהם. רגישותם מפני הפרעות אדם גדולה, ובמיוחד מפני ציד ואיסוף ביצים (גם למטרת ספורט ציד, בעזרת עופות דורסים הקים במדיניות המפרץ הפרסי ובמנגולה).

עיטיםames ועיטים צפראדים. מרבית המינים נודדים מחצי היבשת הצפוני למרכזו או דרומה בסתיו (פברואר-מאי ובאביב חזרה מאוגוסט-נובמבר). אצל הנשר המקראי פרטיטים בגורים מקננים ויציבים, ואילו חלק מן הצעירים משוטטים או נודדים לאפריקה (לנזרים יכולת לעוף מרחקים ארוכים בשוטטות מאזור קינונם, עד כמה מאות קילומטרים, לשיחור מזון). הנדידה מתרחשת ביום ומעל היבשה באמצעות כנפיים הרחבות והארוכות יחסית המותאמות לדאייה מיטבית. הם מנצלים היטב את זרמי האויר החמים, המכונים תרמיקות (Thermals), הנצרים מעלה ישנה ולא בצורה משמעותית מעלה גופי מים. הקטנים במשפחה משתמשים הרבה ובלית ברירה בטפichות כנף תכופות יותר, ועל כן חלקם אף בחוותם צרי נדידה חזויים).

רבייה

מרבית המינים במשפחה מוגדרים מונוגמיים לכל החיים. אצל מעטים אוביונה פוליגמיה (זכר עם כמה נקבות), כדוגמת זרזע סוף, ופוליאנדريا (נקבה עם כמה זכרים) כמו אצל נץ הארץ זרזע פס. אגב, תועדה "מתירנות מינית" אצל נשר מקראי, עד כדי חילוף זוגות בו בזמן שבני זוגם דוגרים אפילו בסמוך אליהם, והזדווגות יתר אצל מינים כמו הדיה המציה. בני המשפחה סוליטריים בקינון, למעט מינים ספורים באזונות. צילום: חיים מואיל

① עיט ניצי (мотברג), מן הנודדים בבני המשפחה ובעל הטפרים הארכיים והמןקלים ביותר. הוא צד בעירק יונים, ושל שפני סלע. הוא מצוי בסכנת הכחדה חמורה כמעט ממקום באזונות. צילום: חיים מואיל

② דאה שחורת-כתף ניזונה מוחולדת. זהו מן פולש טבעי וחשוב מאוד לאיזון האקלימי בשדות החקלאים. כולם הוא אחד המינים הנפוצים במשפחה הניצים. צילום: חיים מואיל

③ חוויאי הנחשים, מהנציגים הבולטים ביותר משפחחת הניצים באזונות. מוקן מצו, על עצים ומתקים רך מוחזר קינון אחד בשנה ורק בגודל אחד בkon. צילום: חיים מואיל

④ עיט שחר בהזדווגות. בעבר קין בישראל (על פי טריסטרם). זהו מין מרשימים וагרגטיים מאוד בטריטוריות הקינון שלו במצוקים (אפיילו כלפי האדם). צילום: Derek Keats

⑤ חוויאי להטוטן פרוש כנפי לתקופה. הוא מזדמן דרך מזוד באזונות. למין זה נוב קצר במיזוח, והוא נהג לבצע היפוכים ולליכנות באוויר וגם לחמס גוזלים ומזון מודרכים אחרים. צילום: Bernard DUPONT

או לאכילת בשר, כמו בארצות המזרח הרחוק). הרעלת משניות וההתחשלמות (במיוחד בקרב נשרים ועיטים) גובות אף הן מהיר כבד מאוד. בעבר היו חברות חקלאיות לא מעטות בעולם שדרפו עד חורמה דורסים באמצעות כי הגורמים המרכזיים לפגיעה במקנה ובצאן שלהם הם העיטים והנשרים. עד כה נתגלו שרידים עצומות של כ-20 מינים שנחדרו בתקופות הפרסיתוריות. בסכנת הכהדה קריטית מוצאים כ-18 מינים הם בטיטוס פגיע. מבין המינים שבסכנת הכהדה קריטית ניתן להזכיר את הדיה הקובניתית" (*Chondrohierax wilsonii*), ומ בין המינים שבסכנת הכהדה הפליפני (*Pithecopaga jefferyi*), והעיטים ארכנו, את העיט המזרחי (*Aquila nipalensis*), חיוויי ארצנו, את עיט פלאס ("*Haliaeetus leucoryphus*") ו"זרון מדגסקר" (*Stephanoaetus mahery*) ו"זרון מדגסקר" (*macrourus*).

① עוזניה שחורה, הגוללה במשפחת הניצים. היא מזדמנת לדירה מאוד בארצנים. על פי טריסטרום, קינה עבר בישראל. צילם: Martín Iraburu

② עיט גמדי טורף יונה. מין זה שכיח יחסית בנזידתו באזוריון. הוא נוהג לצד עיט יונאים "لتתדלק" לפני המשך נדידתו לאפריקה. צילם: חיים מoyal

③ ذכר של דרוון תכלת, מן החולף וחורף באזוריון. כבירו בני סוגו קיימים זו.

④ פרצופיות-kitzzot בין הזוחלים. הוא ניזון בעיקר ממכרסמים ומעופות בשודות. צילם: חיים מoyal

⑤ נשר מקראי בגליל. הנשרים אף הם שייכים למשפחת הניצים, והם הסניטרים של הטבע. כ-10 מינים מצויים בסכנת הכהדה חמורה בישראל, בעיקר בגליל ההחשלמות והערבות משניות. צילם: חיים מoyal

⑥ דית חלונות (*Rostrhamus sociabilis*) מדרום אמריקה. מן המזרחות במושחתת הניצים, בשל מקורה המאונקל למדי המותאם לשילוף חלונות מקוניים. צילם: Andy Morffew